

5. ФІНАНСИ І ГРОШОВИЙ ОБІГ

УДК 336.717

ДИНАМІКА РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК ТА ЙОГО РОЗВИТОК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

Андросова О.Ф., к.с.н., доцент, Лапа Ю.В.

Запорізький національний технічний університет

У статті проведено аналіз розвитку ринку платіжних карток в Україні. Досліджено сучасний стан банківських операцій із платіжними картками. Виділено актуальні проблеми у використанні платіжних карток та запропоновано заходи щодо вдосконалення безготівкових розрахунків за допомогою платіжних карток.

Ключові слова: платіжна картка, міжнародні платіжні системи, національна система масових електронних платежів, смарт-картка, еквайринг.

Андросова Е.Ф., Лапа Ю.В. ДИНАМИКА РЫНКА ПЛАТЕЖНЫХ КАРТ И ЕГО РАЗВИТИЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ В УКРАИНЕ / Запорожский национальный технический университет, Украина

В статье проведен анализ развития рынка платежных карт в Украине. Исследовано состояние банковских операций с платежными картами. Выделены актуальные проблемы в использовании платежных карт и предложены методы улучшения безналичных расчетов с помощью платежных карт.

Ключевые слова: платежная карта, международные платежные системы, национальная система массовых электронных платежей, смарт-карта, эквайринг.

Androsova O.F., Lapa Y.V. DYNAMICS OF THE PAYMENT CARD MARKET AND ITS DEVELOPMENT AT MODERN STAGE IN URRAINE / Zaporizhzhya National Technical University, Ukraine

The analysis of development of payment cards market in Ukraine is conducted in the article. The current conditions of banking activities with payment cards are investigated. Urgent problems of using payment cards are revealed and improvement measures for clearing operations are offered.

Key words: payment card, international payment systems, national system of mass electronic payments, smart card, acquiring.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним із важливих питань економічного розвитку України в наш час є поширення безготівкових розрахунків, у тому числі з використанням платіжних карток. Інтеграція України до Європейського співтовариства є неминучою і вимагає удосконалювання банківської системи і культури платежів. Саме тому важливим питанням є аналіз та визначення шляхів підвищення ефективності ринку платіжних карток в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз досліджень і наукових публікацій із проблеми підтверджує її актуальність і теоретичну значущість. Проблематиці розвитку платіжних карток приділяється все більше уваги. Так, особлива роль відводиться місцю платіжних карток у банківській системі України, аналізу основних тенденцій їх розвитку, технічним аспектам виготовлення карток та їх перевагам над паперовими грошима. Проблемою пластикових карток займалися: В. І. Міщенко [1], С. О. Пиріг [2], А. Я. Страхарчук [3]. У роботах цих авторів розглянуто сучасний стан ринку пластикових карток в Україні, його динаміку і проблеми, які виникають унаслідок розвитку. Також вивчено вплив платіжних карток на соціальний захист населення, враховуючи соціально-економічну ситуацію в країні. Запропоновано механізми і процедури захисту й безпеки при наданні таких фінансових послуг. Потребує уваги питання перспектив розвитку пластикових карток різного типу. Питання розвитку платіжних карток в умовах ринкової економіки вимагають подальших досліджень. У сфері даного виду послуг все ще існує багато проблем і питань, які потребують детального вивчення й обробки. Тому економіка країни потребує: розробки теоретичної бази, глибоких наукових досліджень з питань безготівкових розрахунків, вивчення їх впливу на соціальний захист населення, врахування соціально-економічної ситуації в країні та удосконалення й розробки механізмів і процедур захисту й безпеки при наданні таких фінансових послуг.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є вивчення динаміки розширення сфери платіжних карток в Україні за сучасних умов функціонування фінансового ринку України, виявлення проблем сьогодення, а також пошук напрямків підвищення ефективності операцій банків із платіжними картками за умов кризових явищ в економіці країни. Необхідно дослідити та зробити висновки щодо процесів становлення й сучасного розвитку ринку фінансових послуг у сфері платіжних карток в Україні, проаналізувати переваги та недоліки використання платіжних карток та запропонувати напрямки майбутнього розвитку цього виду фінансових послуг в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сучасному етапі розвитку банківської системи України досить швидко розгортається впровадження карток міжнародних платіжних систем. Випуск міжнародних банківських карток дозволяє здійснити інтеграцію у світову систему банківських послуг, підняти імідж банку, завоювати ринок та залучити додаткових клієнтів. Участь у міжнародній картковій системі дає можливість опанувати новітні банківські технології, використовуючи могутню інфраструктуру для здійснення розрахунків у глобальних масштабах. Реалізація цих напрямів вимагає значних капіталовкладень у створення інфраструктури – процесингові центри, програмне забезпечення, банкомати, POS-термінали, телекомунікаційні мережі та інше, а також у реконструкцію суміжних сфер – торгівлі, сфери послуг.

Ринок платіжних карток України почав формуватись 1996 року, коли українські банки випустили перші картки MasterCard International і Visa International [1].

В Україні впровадження банківських карткових технологій розвивається за такими напрямами:

- упровадження карткових проектів на базі міжнародних платіжних систем (банківських – MasterCard, Visa; небанківських – American Express, Diners Club, JCB; інших платіжних систем – "Золота корона", UnionCard, СТБ тощо);
- розроблення та впровадження локальних одноемітентних карткових платіжних систем (СБОН, ПІБ, МТ – Карт та інші);
- упровадження внутрішньодержавних міжбанківських національних платіжних систем (Укркарт, НСМЕП – Національна система масових електронних платежів).

Платіжна картка – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків, через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором [4].

Як носій електронної інформації платіжні картки поділяються на картки з магнітною стрічкою і картки з чипом (мікросхемою). Перші називаються магнітними картками, другі – смарт-картами (smart cards), "розумними" картами, чиповими картами (chip cards) [5].

На магнітній картці записані дані власника та інформація про те, у який банк звертатися для списання необхідної суми за товар чи послугу. Тобто картка не містить інформацію про суму, яка знаходиться на ній. Смарт – карта містить зашифровану інформацію про суму, що на ній знаходиться.

Картки з магнітною смугою мають на звороті магнітну смугу, де записані дані, необхідні для ідентифікації особистості власника картки в її використанні в банківських автоматах і електронних терміналах торгових установ. Коли картка вставлена до відповідного зчитувального пристрою, індивідуальні дані власника передаються по комунікаційних мережах, щоб одержати підтвердження здійснення угоди.

На одній із доріжок записано персональний ідентифікаційний номер – ПІН, який вводиться власником картки за допомогою клавіатури під час використання їм банківських автоматів. Набрані цифри порівнюються з ПІН-кодом, записаним на смугі. У випадку їхньої розбіжності власнику надається декілька спроб набору ПІН-коду. Потім картка вилучається чи повертається власнику.

Основним недоліком магнітної карти є відсутність даних про зміни залишку коштів на рахунку власника картки після проведення кожної операції, а також недоліком є обмеженість характеру можливих операцій. У той самий час вона має перевагу значно дешевшого виготовлення і більш простого алгоритму кодування інформації на ній. Даний вид карт на сьогодні повністю забезпечений мережею допоміжного обладнання для роботи з ним (термінали, автомати).

Смарт-карта має вбудовану в неї мікросхему (чип), що є зберігачем інформації, яка записується заздалегідь, та може оновлюватися в момент укладання угоди. Це розширює функціональні можливості картки і підвищує її надійність.

У порівнянні з пластиковими картами з магнітною смугою смарт-карти є наступним етапом розвитку платіжних карток міжнародної платіжної системи. Така карта призначена для всіх типів користувачів, а також дозволяє банку додатково реалізовувати різні схеми лояльності, як для всіх клієнтів, так і для окремих їх категорій.

Головна причина, за якою банки почали віддавати переваги випуску чипових карт, – високий рівень захисту грошових коштів клієнта у зв'язку з великою складністю злому чипа.

Чипові картки можуть випускатися на більш тривалий термін, оскільки чип менш схильний до різних механічних впливів. Також, на відміну від карток із магнітною смугою, чипові картки можуть обробляти і зберігати дані.

Картковий бізнес в Україні сьогодні стрімко почав розвиватись, але він ще не є прибутковим. Відносно низький рівень життя населення і його низька платоспроможність гальмують окупність витрат, що були зроблені для розгортання системи масових електронних платежів. Підвищення доходності – одна з найактуальніших та найскладніших проблем, з якими стикаються банки під час реалізації карткових програм. За цих умов українським банкам доводиться шукати шляхи підвищення ефективності функціонування карткових технологій та карткових платіжних систем, застосовувати досвід західних банків, які вже досягли успіху в цій сфері [3].

Практика функціонування українського карткового ринку свідчить, що банки завойовують цей ринок здебільшого за допомогою запровадження на підприємствах карткових зарплатних проектів. За оцінками провідних спеціалістів, понад 75-80% українських карток випущено в межах реалізації зарплатних проектів [2].

У рамках зарплатного проекту банки заробляють на розрахунково-касовому обслуговуванні, отримують плату за випуск і обслуговування карток, комісії за зняття готівки в "чужих" банкоматах (1,5-3% від суми операції), міжбанківські комісійні за оплату товарів та послуг, проценти на кредити до зарплатних карток. Також сюди входять доходи, які отримують банки від надання сторонніх послуг (розміщення депозитів, оплата комунальних послуг тощо), та залишки на карткових рахунках.

Програма лояльності банків, що найчастіше зустрічається – нарахування відсотків на залишок на зарплатній картці. Розмір відсотків у найбільших банках України станом на лютий 2011 року розглянуто в таблиці 1 [6].

Таблиця 1 – Нарухування відсотків на залишок на зарплатній картці

Банк	Відсоток на залишок по карті			Примітка
	Гривня	Долар США	Євро	
Приватбанк	0	0	0	
Укресімбанк	6	3,5	2,5	у рамках послуги "Мої заощадження"
Ощадбанк	0,5	-	-	
Райффайзен Банк Аваль	0,01	0,01	0,01	тарифний пакет "Оптимальний"
Укрсиббанк	3/1,5	-	-	тариф для комерційних організацій
Укрсоцбанк	7,5	4	2,5	тариф "Зарплатний", рахунок "Ощадний+"
ВТБ Банк	2	-	-	
Промінвестбанк	5,5	-	-	
Альфа-Банк	12	-	-	у рамках програми "Дохідний сейф"
ОТП Банк	3	0,5	0,25	тариф у євро тільки для карт Maestro

Як бачимо, найвищий дохід отримують зарплатники Альфа-Банку – 12-12,5% річних (залежно від класу картки), за послугу "Дохідний сейф", яка підключається автоматично. Переказ коштів з поточного рахунку проводиться через банкомат. Аналогічна послуга в Укрсоцбанку та Укресімбанку – 7,5% і 6% річних у гривні відповідно. Єдиним банком, у якого нічого не нараховується на залишок по зарплатній картці, – виявився найбільший банк України за активами Приватбанк [6].

Основні проблеми, що супроводжують зарплатні проекти в Україні:

- не всі банки в разі реалізації зарплатних проектів погоджуються на встановлення банкомата на території компанії - витратити на це кошти банки готові лише за умов обслуговування великих підприємств, у штаті яких понад 1 тис. осіб;
- проблеми з обслуговуванням карток (погане обслуговування банкоматів та їх нерегулярне поповнення) можуть стати причиною переходу на обслуговування зарплатних проектів в інші банки;
- для переходу на зарплатний проект підприємство має показати більшу частину реальних доходів своїх працівників, що веде до пропорційного збільшення сплачуваних податків і соціальних платежів.
- примусова участь працівників у зарплатних проектах – суттєва проблема. Причиною відмов банкіри називають загальну недовіру до банківської системи, яка збереглася з часів дефолту Ощадбанку СРСР. Багато приватних клієнтів відмовляються від платіжних карток із релігійних міркувань або через побоювання технічних новинок і карткового шахрайства.

Шляхи, які спроможні докорінно змінити ситуацію на ринку платіжних карток і, зокрема, підвищити ефективність зарплатних проектів:

- банкам слід активніше пропонувати працівникам підприємств відкриття кредитних лімітів за зарплатними картками. Такі програми мають бути цільовими і розробленими банком для кредитування купівлі товарів широкого вжитку.
- дієвим шляхом підвищення ефективності є робота банків з учасниками зарплатних проектів щодо споживчого, житлового та автокредитування, а також щодо депозитних програм;
- позитивною тенденцією на ринку зарплатних проектів є розвиток кроссейлінгових програм (програм перехресних продажів), які передбачають продаж нових послуг уже залученим клієнтам;
- для завоювання перспективного карткового ринку доцільним є використання світового досвіду ведення карткових зарплатних проектів за певною схемою, коли працівники компаній можуть самостійно обирати обслуговуючий банк.

Із кожним роком в Україні зростає кількість користувачів банківських карток. У 2010 році 47,3% респондентів віком старші 16 років повідомили, що користуються пластиковими картками, що на 4,3 більше показника 2009 року. Більше половини карток (56% в 2010 році) відкривається з ініціативи роботодавця, тоді як з власної ініціативи банківські картки в 2010 році відкрили 28% користувачів (що на 3,7% п.п. більше ніж у 2009 році). Серед одержувачів регулярних доходів найвища частка тих, хто одержує їх на картку, серед студентів – 88%. У 2010 вже трохи більше третини, з тих хто отримує пенсію, отримує її на картку [6].

За платіжною схемою переважають картки з дебетовою функцією – 80,89%, картки з кредитною функцією становлять 19,1%. Протягом 2010 року кількість емітованих карток із кредитною функцією збільшилася майже на 431 тис. шт., а карток із дебетовою функцією зменшилася на 130 тис. шт. Платіжні картки з функцією електронних грошей становили близько 0,09% (табл. 2).

На 1 січня 2011 року загальна кількість платіжних карток, термін дії яких не закінчився, становила понад 46 375 тис. шт., із них кількість платіжних карток, за якими була здійснена хоча б одна операція протягом року, дорівнювала близько 29 405 тис. шт. У порівнянні з 2010 роком кількість активних платіжних карток збільшилася на 301 тис. шт., або на 1% (із 29 104 тис. шт. до 29 405 тис. шт.).

Серед усіх банків беззаперечним лідером за кількістю емітованих карток є "ПриватБанк" – 29 563 619 платіжних карток станом на 01.07.2011. Також найбільше платіжних карток емітували "Райффайзен Банк Аваль" – 3 575 736; "ОЩАДБАНК" – 2 003 677; "УкрСиббанк" – 1175324; "Промінвестбанк" – 1592025; "УКРСОЦБАНК" – 1096133; "Укрексімбанк" – 824321; "УкрГазбанк" – 720521; "БРОКБІЗНЕСБАНК" – 499488; "Експрес-Банк" – 594811 платіжних карток [5].

Лідерство в застосуванні чипів сьогодні належить НСМЕП – внутрішній українській системі, яку із самого початку створювали під більш захищені чипові технології. Однак НСМЕП поки не набула особливої популярності серед українських банків.

7 вересня 2000 року Правлінням Національного банку України було затверджено постанову № 352 "Про впровадження пілотного проекту Національної системи масових електронних платежів", а 22 листопада 2004 року впровадження пілотного проекту НСМЕП було завершено, та відбувся перехід до промислової експлуатації системи. Протягом цього часу НСМЕП довела свою технічну, технологічну та комерційну успішність. Концептуальною метою при побудові та розвитку НСМЕП є здобуття нею соціально – орієнтованого та загальнодержавного значення [7].

Таблиця 2 – Види платіжних карток, які емітовані українськими банками, за станом на 01.01.2011 р. [6]

Показники	Усього (тис. шт.)	%
Загальна кількість платіжних карток, із них:	29 405	100
за видами держателів:		
- корпоративні	332	1,13
- особисті	29 073	98,87
за видами носіїв інформації:		
- з магнітною смугою	27 438	93,31
- з магнітною смугою та чипом	602	2,05
- з чипом	1 236	4,20
- для розрахунків у мережі Інтернет	129	0,44
за платіжною схемою:		
- з дебетовою функцією	23 786	80,89
- з кредитною функцією	5 619	19,11
за видами фінансових операцій		
- з функцією видачі готівки	832	2,83
- з функцією платежів та видачі готівки	28 559	97,12
- з функцією платежів без видачі готівки	14	0,05
- з функцією електронних грошей	25	0,09

З упровадженням НСМЕП, поряд зі звичайними операціями з отримання готівки і безготівкової оплати товарів та послуг, громадяни України мають можливість оплачувати товари та послуги, а також переказувати кошти через мережу Інтернет, здійснювати платежі з використанням мобільних телефонів тощо.

За станом на 04.01.2011 НСМЕП нараховує 57 членів (включаючи Національний банк України і УДППЗ "Укрпошта") та 7 учасників.

Загальна кількість карток НСМЕП за станом на 04.01.2011 становила 2 899 433 одиниць. Лідерами з емісії платіжних карток НСМЕП на кінець 2010 року є такі банки: АБ "Експрес-Банк" (1 256 тис. карток), АТ "Імексбанк" (1 082 тис. карток), ПАТ "Мегабанк" (253 тис. карток), Банк "Демарк" (113 тис. карток) [8].

Динаміку емісії платіжних карток НСМЕП в Україні можна прослідкувати на рисунку 1 [8]:

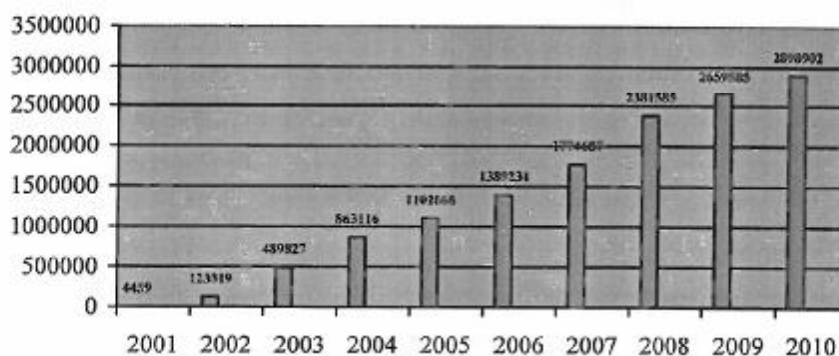

Рис. 1. Емісія платіжних карток НСМЕП за роками

У НСМЕП на початок 2011 року термінальна мережа (банкомати і термінали) нараховувала 5 913 одиниць (протягом 2010 року кількість термінального обладнання збільшилась на 89 одиниць). Динаміку зростання кількості термінального обладнання НСМЕП наведено нижче. За кількістю одиниць термінального обладнання лідерами на кінець 2010 року є такі банки: АТ "Імексбанк" (1 775 одиниць), АБ "Експрес-Банк" (1 726 одиниць), ВАТ КБ "Хрещатик" (747 одиниць), ПАТ "Мегабанк" (374 одиниць). Зростання кількості терміналів за роками можна прослідкувати на рисунку 2 [8]:

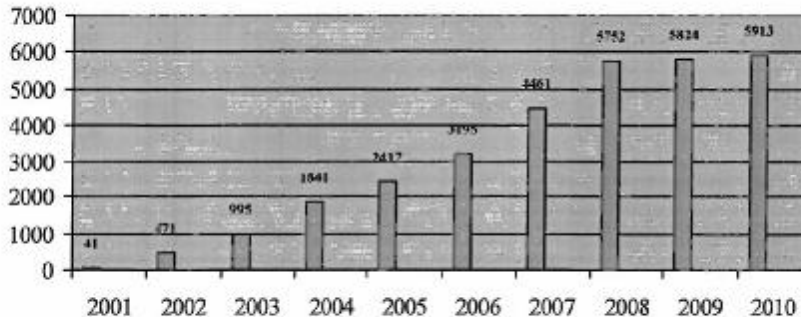

Рис. 2. Зростання кількості терміналів за роками (шт.)

Ще далеко недостатнім є покриття України мережею банкоматів і терміналів, які обслуговують НСМЕП. Особливо в порівнянні з пристроями, що обслуговують платіжні системи (МПС), такі як Visa, Mastercard та інші. Утім, банки – емітенти карт НСМЕП дозволяють отримувати готівку з рахунків таких карт і в банківських відділеннях – але коштують це дорожче, ніж в банкоматах.

Проте смарт-карти є більш безпечними, підrobка їх практично неймовірна, отримати інформацію, що передається за допомогою карт-рідера через інтернет теж неможливо. За п'ять з половиною років промислового функціонування НСМЕП випадки шахрайства з ними не зафіксовані.

Банки для підвищення своєї конкурентної позиції та рівня доходів від карткового бізнесу повинні підтримувати такі дії на ринку платіжних карток:

- нарощувати обсяги емісії платіжних карток, здійснювати територіальну експансію шляхом розширення мережі філій та відділень по всій Україні;
- поліпшувати структуру емісії карток шляхом зосередження на сегменті VIP-клієнтів та середнього класу; постійно розширювати асортимент карткових продуктів;
- поліпшувати технологічні можливості банкоматів; застосовувати кредитні картки як один із варіантів споживчого кредитування – надання кредиту на споживчі потреби на картковий рахунок клієнта;
- діяти на ринку платіжних карток для пенсіонерів та студентів, зокрема орієнтуючись на перспективний напрям кредитування осіб пенсійного віку; вдосконалювати систему оцінки ризиків під час кредитування населення за допомогою платіжних карток; розвивати інфраструктуру обслуговування (збільшення мережі банкоматів – важливе питання для банків, POS-терміналів, установа в торговельних пунктах імпринтерів тощо);
- упроваджувати технологію cash-back – видавання невеликих сум готівки власникові картки в магазинах; почати реалізовувати технологію поповнення коштів через банкомати;
- розвивати прямі продажі карткових продуктів ("мобільні банкіри");
- упроваджувати SMS-банкінг, що дозволить наблизити позицію банку до лідерів на картковому ринку; надавати додаткові послуги держателям платіжних карток, зокрема овердрафтного кредиту на дебетову картку;
- знижувати ставки інтерчейнджу, що дасть змогу підвищити привабливість еквайрингової мережі

ВИСНОВКИ

Проаналізовано ринок платіжних карт в Україні, досліджено процес становлення та розвитку ринку фінансових послуг у сфері платіжних карток. Також вказано переваги та недоліки використання платіжних карток та запропоновано напрямки майбутнього розвитку цього виду фінансових послуг в Україні.

Важливим напрямом підвищення ефективності карткових технологій є маркетинг фінансових послуг із забезпечення торговельно-сервісних підприємств консультаціями і супроводженням у процесі обслуговування за платіжними картками, безоплатним наданням витратних матеріалів та обладнання протягом усього періоду співпраці, проведенням навчання з персоналом.

В останнє десятиріччя у світі спостерігається надзвичайне зростання активності на ринку пластикових карток, яке дивує аналітиків новими обсягами операцій. Проте шлях, який розвинені країни пройшли майже за сто років, пострадянські країни долають набагато швидше, сприймаючи пластикові картки як необхідний атрибут сучасної економіки. Для прикладу, ще десять років тому кількість власників карток в Центральній та Східній Європі вимірювалась сотнями, то сьогодні вона сягає десятків мільйонів.

Безумовно, одним із чинників зростання популярності цього інструменту, поряд з перевагами, які він надає його користувачам та торговельним організаціям, є те, що в зростанні обсягів безготівкових розрахунків зацікавлені центральні банки, які отримують додатковий інструмент для моніторингу та регулювання потоків грошової маси всередині країни, а також самі емітенти карток, які окрім отримання грошової вигоди, стають володарями цінної інформації про споживчі переваги своїх клієнтів.

За прогностичними оцінками загального становища на ринку масових електронних платіжних систем можна зробити висновки про те, що:

- Україна має великий потенціал щодо збільшення емісії платіжних карток;
- зростання доходів на ринку пластикових карток повинне спиратися на збільшення долі торгових операцій у загальній кількості операцій з використанням карток;
- оптимізація управлінської структури банків повинна спиратися на скорочення та виведення за межі банку функцій, які не властиві безпосередньо банківському бізнесу, а саме: інформаційне та технічне обслуговування платіжних трансакцій, моніторинг та обслуговування спеціалізованого обладнання;
- структура учасників ринку платіжних систем повинна змінюватися за рахунок створення спеціалізованих компаній, які забезпечуватимуть розвиток та обслуговування специфічних сегментів цього ринку: торговий і технічний еквайринг, технічне обслуговування термінального та іншого банківського обладнання тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міщенко В. І. Електронний бізнес на ринку фінансових послуг / В. І. Міщенко, Г. В. Юрчук. — К. : Знання, 2003. — 304 с.
2. Пиріг С. О. Платіжні системи : навч. посіб. [Електронний ресурс] / С. О. Пиріг. — 2008. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/17190512/finansi/platizhna_kartka_nsmep.
3. Страхарчук А. Я. Інформаційні системи і технології в банках : навч. посіб. [Електронний ресурс] / А. Я. Страхарчук. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18000102/bankivska_sprava/rozvitok_kartkovogo_biznesu_ukrayini.
4. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні N 2346-III за станом на 5 квіт. 2001 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2001. — (Бібліотека офіційних видань).
5. Чіп проти магніту. Магнітні картки відходять в історію. Україна знову відстає [Електронний ресурс] / Следзь С. М. // Дзеркало тижня — 2006. — № 18. — Режим доступу до журн. : http://dt.ua/ECONOMICS/chip_proti_magnitu_magnitni_kartki_vidhodyat_v_istoriyu_ukrayina_znovu_vidstae-46671.html.
6. Що пропонують банки клієнтам, яким відкрили зарплатну картку [Електронний ресурс] / О. К. Глоба // Prostobank.ua. — 2011. — № 13. — Режим доступу : http://ua.prostobank.ua/plastikovi_kartki/statti/scho_proponuyut_banki_svoyim_klientam_yakim_vidkrili_zarplatnu_kartku_blog.
7. Річний звіт Національного банку України за 2010 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>.
8. Загадкові карти НСМЕП: чи варто обирати? [Електронний ресурс] / О. В. Кочевих // Prostobank.ua. — 2010. — № 11. — Режим доступу : http://ua.prostobank.ua/plastikovi_kartki/statti/zagadkovi_karti_nsmep_chi_varto_obirati.